

NÉMETH TIBOR

Küldetés az intézményes átnevelés okozta traumából való gyógyításra

Kárhelyreállító igazságszolgáltatás
az amerikai egyesült államokbeli őslakos közösségekben

LÁTÓSZÖG

Az Amerikai Egyesült Államok területén a Nagy-Britanniától való függetlenség kivívását (1783) követő évszázad alatt szinte teljesen kiirtották az indián őslakosságot,¹ a túlélőket rezervátumokba kényszerítették.² Miután az indián törzsek nemzet-státuszát 1871-ban megszüntették (velük szövetséget, szerződést vagy egyezményt nem köthetett többé a szövetségi állam, hanem immár rendeleti úton kormányozta őket), törvényben foglalt jog alapján³ kiszakították az indián gyermekeket családjukból,⁴ és

messzi iskolákba szállították, majd ott évekig – általában a gyerekek tizenhat éves koráig – arra nevelték őket, hogy ne akarjanak azok lenni, aminek születtek, hiszen „ahhoz, hogy ember lehessen, benne az indiánnak meg kell halnia”.⁵

Mikor az iskolába megérkezett egy gyerek, ott fertőtlenítették, minden személyes tárgyától megfosztották, egyenruhát és új nevet adtak neki⁶ (gyakran – úgymond viccből – történeti személyiségeket vagy irodalmi hősöket), és eltiltották anyanyelve

¹ A mai Amerikai Egyesült Államok területén a fehérek megjelenésekor élő őslakosok száma vitatott, azt nyolcszázezer és tízmillió közé teszik a történészek. Az 1890-es népszámlálás adatai szerint az USA-ban élő indiánok száma 250 ezerre, Kanadában 80 ezerre csökkent. Lásd ezzel kapcsolatban: Élise, M. (1978): Problèmes d'historiographie américaine: le champ amérindien. *Annales: Économies, Sociétés, Civilisations*, 33. 2. sz., 419.

² Ezzel kapcsolatban lásd: Borsányi László (2001): *Hontalanok a bazájukban*. Helikon, Budapest.

³ 1893-ban az Indiánügyi Hivatal törvényerejű felhatalmazást kapott arra, hogy „visszatartson élelmiszer-fejadagot, ruházatot vagy bármely egyéb ellátmányt azoktól az indián szülőktől vagy gyámoktól, akik megtagadják vagy elhanyagolják azt a kötelességüket, hogy iskolába küldjék vagy ott tartózkodásra bírják iskoláskorú gyermeküket”. Idézi: Churchill, W. (2004): *Kill the Indian, Save the Man*. City Lights, San Francisco, 16–17.

⁴ 1870-ben a Kongresszus évi százezer dollárt szavazott meg erre a célra, 1883-ra az összeg 2,3 millióra nőtt. Lásd: Szasz, M. C. és Ryan, C. S. (1988): American Indian Education. In: Wilcomb E. Washburn (szerk.): *History of Indian-White Relations. Volume 4 of Handbook of North American Indians*. Smithsonian Institution. Washington D. C., 286.

⁵ Richard Henry Prattnak, az 1879-ben Carlisle-ban alapított első indiániskola igazgatójának elhíresült mondása: „To kill the indian, to save the man”. Ezzel kapcsolatban lásd a Carlisle Indian School múltját feldolgozó honlapot: <http://carlisleindian.dickinson.edu/teach/kill-indian-and-save-man-capt-richard-h-pratt-education-native-americans>. Joshua Allan Lippincott tiszteletes, Pratt tanácsadója erről a következőképpen beszélt: „Minden, ami indián benned, halálra való... Nem lehetsz igazi amerikai polgár, szorgalmas, intelligens, kulturált, civilizált, amíg benned az indián teljesen meg nem hal.” Lásd: Martinez, D. (2014): *School Culture and American Indian Educational Outcomes. Social and Behavioral Sciences*, 116. sz., 200.

⁶ Az igen bőséges memoáriródalomban erre az aktusra megdöbbentően egységesen emlékeznek vissza a volt diákok. Egyikük szerint: „ezzel elidegenedtünk magunktól, megszűnt a múltunk, megszűnt a jövőnk”. Idézi Coleman, M. (2007): *Indian Children at School*. Mississippi University Press, 84.

használatától. A diákok állandóan éheztek,⁷ a legtöbb iskolában nehéz fizikai munkát is végeztek,⁸ és gyakoriak voltak a halálesetek.⁹ Noha 1898-ban az Indiánügyi Hivatal nyilvánosan megtiltotta mindenféle kínzás alkalmazását az iskolákban,¹⁰ az továbbra is napi gyakorlat maradt; a gumicsővel, baseballütővel, árammal, tüvel, forrázással, villával való kegyetlenkedések mindvégig jellemzőek maradtak.¹¹ Miután egy, az őslakosok életkörülményeit értékelő 1928-as jelentés megállapította, hogy az indián iskolákat részben a tanulók munkája tartja működésben, azoké, „akik ötödik osztályos koruktól kezdve a nap felét iskolában, a nap másik felét munkával töltik”,¹² az indián iskolák közül többet bezártak (1929 és 1933 között), majd fokozatosan a többit is – az utolsókat az 1980-as években.¹³

Mire e visszaélések részletei a világ közvéleménye elé kerültek, Vietnámban

szolgált veterán amerikai katonáknál már diagnosztizálták a poszttraumás stressz zavart (Post Traumatic Stress Disorder – PTSD – 1980),¹⁴ majd az őslakos közösségek bentlakásos iskolát túlélő tagjainál is kimutatták azt (1995).¹⁵ Attól kezdve, hogy a gyerekek az iskolában őseik kultúrájára vonatkozólag oktatóik olvasatát kezdték érvényesíteni, saját szerepüket pedig a többségi társadalom rájuk vonatkozó elvárásai alapján értelmezték, valami megváltozott bennük. Felnőttkorukra e változás traumatikus hozadékainak nagy része manifeszt formában jelent meg (betegségekből és öngyilkosságból eredő halál, a nyelv és a hagyományok sorvadása és kipusztulása, földjeik elvesztése), más részük bűvópatak módjára, sokszor láthatatlan formában volt jelen (belső bizonytalanság és belsővé tett gyűlölet mindennel szemben, ami őslakos múltjukra emlékezteti őket).¹⁶ A kul-

⁷ A Meriam jelentés (1928) megállapította, hogy a hasonló iskolákban a fehér bőrű tanulók esetén 610 dollárt, az indián iskolákban 32,85 dollárt fordítottak egy-egy tanuló élelmézésére. In: Churchill, W. (2005): *Kill the Indian, Save the Man*. City Lights, San Francisco, 30.

⁸ 1910-ben például az egyik iskolában a gyerekek „építettek egy kétemeletes iskola-szárnyat [...], felújították a hálótermet, újrapadlózták a termeket és néhány szobát, átfestették a személyzeti termeket, megjavították a tetőt, építettek egy új szénapaját és egy órházat, elkészítettek hetvenhét hámot, új bútorokat (asztalokat, székeket, íróasztalokat, szekrényeket és könyvespolcokat) csináltak, és lecementeztek közel 200 négyzetméternyi utat” (Uo., 45.). Egy észak dakotai iskola (Fort Stevenson Indian Boarding School) harmincnolc diákja egyetlen év alatt „azon kívül, hogy kivágott és felrakodott 300 szálfat, körülkerített még 80 ezer négyzetméter legelőt, felvágott 200 ölnyi (kb. 700 köbméternyi) fát, elraktározott 150 tonna jeget, kibányászott 150 tonnányi lignitet” (Uo., 49.).

⁹ Pusztán példaképpen: a hetvenhárom soson és arapahó indián közül, akiket a Wind River rezervátumból pennsylvaniai és nebraskai iskolákban tanítottak 1881 és 1894 között, huszonhat élte túl a megpróbáltatásokat. Egyébként az iskolai statisztikák a halálozási arányszámot nem mutatják pontosan, mert az iskolákból a haldokló gyermekeket gyakran hazaküldték meghalni (Uo., 30.).

¹⁰ Office of Indian Affairs (1898): *Rules for the Indian School Service*. Washington, 31. Letöltés: <https://content.wisconsinhistory.org/digital/collection/tp/id/44952> (2021. 01. 12.).

¹¹ Churchill, W. (2004): *Kill the Indian, Save the Man*. City Lights, San Francisco, 54–56.

¹² Meriam Report. Letöltés: http://www.alaskool.org/native_ed/research_reports/IndianAdmin/Indian_Admin_Problms.html (2021. 01. 12.)

¹³ Ward Churchill (2004): *Kill the Indian, Save the Man*. City Lights, San Francisco. (Appendix).

¹⁴ A PTSD-t először az Amerikai Pszichológiai Egyesület Diagnosztikai és Statisztikai Kézikönyvében diagnosztizálták 1980-ban. Ezzel kapcsolatban lásd: Rothschild, Babette (1997): *Post-Traumatic Stress Disorder: Identification and Diagnosis*. Sociale Albert Schweiz / 2. Letöltés: <http://www.healing-arts.org/tir/n-r-rothschild.htm> (letöltve 2021. 01. 12.)

¹⁵ Duran, E. és Duran, B. (1995): *Native American Postcolonial Psychology*. State University of New York Press, Albany. Letöltés: https://www.researchgate.net/publication/304781933_Native_American_Postcolonial_Psychology (2021. 01.12.)

¹⁶ Maria Yellow Horse Brave Heart (2000): Wakiksuyapi: Carrying the Historical Trauma of the Lakota. *Tulane Studies in Social Welfare*, 21–22. sz., 245–266. Letöltés: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.452.6309&rep=rep1&type=pdf> (2021. 01. 20.)

túrjától megfosztott, őslakos voltában megszegyenített gyereket felnőttkorában rémálmok gyötrik, tudata ki-kihagy, kedélytelen, alkoholistá, családjától és közösségétől elidegenített, ősei nyelvét nem értő, szülőszerepre fel nem készített, gyökértelen, céltalan és szegény.¹⁷ Sorsa a fájdalom, azt adja tovább, és mivel az előző nemzedékek traumatikus tapasztalatai leszármazottjaik sorsában is kimutathatók,¹⁸ amivel a ma élők szembesülnek, az a holokauszt-túlélők gyermekeinek és unokáinak tapasztalataihoz hasonló.¹⁹

Az őslakosok gyakran hangsúlyozzák, hogy számukra az egészség visszaszerzéséhez nem segítség az egészségről és betegségről alkotott nyugati típusú orvoslás.²⁰ Úgy gondolják, hogy mikor

olyanok akarják őket gyógyítani, akik nem értik a gyarmatosító múlt és a jelen állapot közötti ok-okozati összefüggést, ráadásul olyan módszerekkel, melyek helytelen egészség- és betegséggépre alapoznak,²¹ az az őslakosoknak nem lehet hasznos.²² Szerintük a nyugati eurocentrikus egészség- és gyógyuláslétfogás (miként a pszichológia mint tudomány maga is) a normalitásnak az európai fölvilágosodás által meghatározott ismérveire épít,²³ és mint ilyen az észak-amerikai földrészen élő őslakosokra nem alkalmazható. Hiszen a világról alkotott olyan – európaiak által kitermelt – elképzelésekben gyökerezik, melyek vagy összeférhetetlenek az őslakosok hermeneutikai rendszereivel, vagy azokra való alkalmazásának nincs meg

¹⁷ Ezzel kapcsolatban lásd a következő interjút Maria Yellow Horse Brave Heart-tal (2015): <https://youtu.be/RZtCS1362UI> (2021. 01. 20.).

¹⁸ Maria Yellow Horse Brave Heart (2003): The Historical Trauma Response among Natives and its Relationship with Substance Abuse: a Lakota illustration. *Journal of Psychoactive Drugs*, 35. 1. sz., 7. Letöltés: <https://www.governor.wa.gov/sites/default/files/documents/Article%20-%20Historical%20Trauma%20Indigenous%20Peoples%20Meeting%206.pdf> (2021. 01. 12.).

¹⁹ Kellermann, egy jeruzsálemi pszichiáter így írja le egyik páciense álmát:

„A pincékben katonák elől bujkálok – keresnek. Teljesen előnt a kétségbeesés, tudom, ha megtalálnak, itt helyben lelőnek... Aztán sorban állok, válogatnak közülünk; az égő hús szaga a levegőben, lövéseket hallok. Arc nélküli és éhező emberek csíkos egyenruhában menetelnek a krematórium felé. Majd egy gödörben vagyok, mely tele van csonttá fogvott tetemekkel. Kétségbeesetten próbálom eltemetni a holttesteket, bele a sárba, de egy-egy végtag újra és újra kitüremkedik a nyirkos földből, és mindannyiszor a felszínre jön. Bűnösnek érzem magam, azért, ami történt, bár nem tudom, miért. Csuromvizesen ébredek, és hirtelen eszembe jut, hogy ilyen álmaim mindig is voltak, kicsi korom óta. Egy élethosszig tartó gyász-úton egyre csak visszajárok a holtak közé; a második világháborús temetőkhöz egy levetethetetlen gyászba öltözve azokért, akik jelöletlen sírokba tértek.” Forrás: C. Wesley-Esquimaux, C. és Smolewski, M. (2004): *Historic Trauma and Aboriginal Healing*. The Aboriginal Healing Foundation Research Series, Aboriginal Healing Foundation, 2004, 72. Letöltés: https://epub.sub.uni-hamburg.de/epub/volltexte/2009/2903/pdf/historic_trauma.pdf (letöltve 2021. 01.12.). A beteg nem volt holokauszt-túlélő. Anyja Auschwitz-Birkenauban volt a világegés alatt, ő maga jóval a háború után született, és Közép-Európától messze nőtt föl.

²⁰ Szerintük a fehér pszichológus, diagnózisra alapján, a Pszichológiai Egyesület Diagnosztikai és Statisztikai Kézikönyvében (Diagnostic and Statistical Manual of the American Psychological Association – DSM) megjelölt beavatkozási módokat mechanikusan alkalmazza. A fehér kultúrában szocializált pszichológus szerint a baj forrása az egyénben keresendő. „Sok bennszülött személyt diagnosztizáltak tévesen megállapított elvárásrendszer alapján; a kórisemfelvétel során történeti szempontot nem juttatnak érvényre.” Lásd: Duran, E. és Duran, B. (2000): *Applied Postcolonial Clinical and Research Strategies*. In: M. Battiste (szerk.): *Reclaiming Indigenous Voice and Vision*. UBC Press, Vancouver, 52–53.

²¹ Tait, C. (2008): Ethical Programming: Towards a Community-centred Approach to Mental Health and Addiction Programming in Aboriginal Communities. *Pimatisiwin: A Journal of Aboriginal and Indigenous Community Health*, 6. 1. sz., 28–60., illetve Farmer, P. (2000): *Pathologies of Power: Health, Human Rights, and the New War on the Poor*. University of California Press, Berkeley.

²² Ezzel kapcsolatban lásd például Roland Chrisjohn 1998-as beszédét a következő honlapon: <http://sisis.nativeweb.org/resschool/chrisjohn.html> (letöltve 2021 januárjában)

²³ Ezzel kapcsolatban lásd: Teo, Th. (2005): *The Critique of Psychology – From Kant to Postcolonial Theory*. Springer, New York.

a módszertana.²⁴ A bennszülöttek gyógyítási módszereit a hódítók sem politikai, sem vallási, sem episztemológiai megfontolások alapján nem értékelték,²⁵ a napjainkra önbecsülésüket fölépített őslakosok azonban az euro-amerikai kultúra hegemoniáját kulturális térítés jellege miatt visszautasítják, és saját módszereiket követelik vissza a segítő gyógyításban. Az őslakosok szerint az egészség alapja a négy egymással összefüggő terület (értelem, fizikai, lelki és érzelmi) sértetlen egysége, és mivel a gyarmatosítás megsebezte az őslakosok lelki egészségét, felborult az egyensúly, megbomlott a teljesség tudata-érzése. Az őslakosok szerint a négy világegyetem dimenziót nem célszerű szétmarni egymástól – mint az a felvilágosodás óta a nyugati típusú gondolkodásban az elme primátusát

hangsúlyozva hétköznapi gyakorlat –, hanem a gyógyítás az egészségesség visszaállítását kell hogy megcélozza.²⁶ A nyugati típusú gondolkodásmódban a megbomlott érzelmi-szellemi egészség helyreállítására gyakran alkalmazott módszer a Sigmund Freud-féle pszichoanalízis.²⁷ Az őslakosok számára ezzel szemben a pszichoterápia nem más, mint az alapvető emberi segítségnyújtási forma; mielőtt az európaiak ráleltek és kisajátították, a tudatállapotba való gyógyító beavatkozás különböző formái az észak-amerikai őslakosok között már több száz éve léteztek (és léteznek ma is). Annak feltételezése, hogy európai doktorok találták föl a pszichoterápia gyakorlatát, egyenes következményként vonzotta annak a meggyőződésnek az elfogadását is, hogy a premodern társadalmi képződmények

²⁴ Kutató: „Mikor vinné el, mondjuk az unokáit pszichológushoz?” – Őslakos válaszoló: „Hát, ez olyan tabuféle, tudja, mi oda nem megyünk. Sose jártunk oda... Szerintem ez olyan, mint a háború, csak golyókat nem használnak már... (sóhaj). Mint a faji tisztogatás, asszem, érti, mire gondolok. El akarnak minket törölni a föld színéről. Eltörölni az indián rezervátumokat, hogy összehegeszthessék a modern fehér társadalom olvasztótégelyét. És akkor az indián-probléma egyszer s mindenkorra meg lenne oldva... Csak rafkósabb [azaz rafináltabb – *more shrewder*] módszereket használnak ma már, mint a golyókat. Az régen volt.”

A fordítás a kultúrák jelentés-megkülönböztető szerepét felismerve ilyen sommás, angolul így hangzik: „Under what circumstances would you take your grandkids, say into Behavioral Health or Mental Health at (the Indian Health Service clinic)?” – szó szerint tehát nem „pszichológushoz”, hanem „a Viselkedés-egészségügyi Intézetbe vagy Elmegyógyintézetbe.” Fontos hangsúlyozni, hogy mindkét intézményt az Indián-egészségügyi Szolgálat tartja fenn. Idézi: Gone, J. P. (2008): Mental Health Discourse as Western Cultural Proselytization. *Ethos*, 36. 3. sz., 310. Letöltés: http://gonetowar.com/wp-content/uploads/2013/11/ethos_intro.pdf (2021. 01. 12.).

²⁵ Descartes – aki élesen és egyértelműen szétválasztotta a szellemi dolgokat (res cogitans) a testi dolgoktól (res extensa) – úgy gondolta, hogy a res cogitans szubsztanciája a gondolat, a res extensa lényege és létmódja pedig a térbeli kiterjedés. Szerinte összefüggő és bonyolult rendszerek működése úgy érthető meg, ha azok összetevő részeit egyenként elemezzük. Az általa kifejlesztett tudományos módszer alapján az utána következő tudósnevezédek – először Newton, aki meggyőzően megmutatta, hogy a fizikai világ változatlan törvények szerint működik, melyeket, ha megismerünk és megértünk, az anyagfokú ellenőrző hatalmat biztosít számunkra környezetünk dolgai felett – a vizsgált dolgot minden spirituális dimenziójától megfosztották.

²⁶ Ezzel kapcsolatban lásd: Gone, J. P., Pomerville, A., Hartmann, W. E., Wendt, D. C., Klem, S. H. és Burrage, R. L. (2019): The Impact of Historical Trauma on Health Outcomes for Indigenous Populations in the USA and Canada: A Systematic Review. *American Psychologist*, 74. 1. sz., 20–35. Letöltés: <https://psycnet.apa.org/fulltext/2019-01033-003.pdf> (letöltve 2021. 01. 12.)

²⁷ Freud iránymutatása után a terápiás módszer egyre inkább standardizált és szabályozott formát öltött. 1897-ben az Oxford English Dictionary még a következőkben határozta meg a pszichoterápia lényegét: „minden olyan módszer és az összes lehetséges megoldás, melynek elsődleges hatása az emberi testnek pszichológiai (psychical), semmint fizikai állapotára hat, azért, hogy a test gyógyuljon.” Majd hetven évvel később (1976) egy orvostanhallgatók által szigorlati felkészülésre használt könyv a következőt írta: „a pszichoterápia lényege nagyrészt abban van, hogy segítse az embereket felnőtté válásukban – abban, hogy az önző gyermeki szerepüket az érett felnőtt szerepére legyenek képesek cserélni.” Ezzel kapcsolatban lásd: Calabrese, J. D. (2008): Clinical Paradigm Clashes: Ethnocentric and Political Barriers to Native American Efforts at Self-Healing. *Ethos*, 36. 3. sz., 334–353. (Az idézetek a tanulmány 335. oldaláról valók.) Letöltés: <http://nebula.wsimg.com/477f830e35460e42312941aa82d5dafa?AccessKeyId=B70CF3739A176DD3D8D0> (2021. 01. 12.).

rituális beavatkozásai „nem tudományos” módszerek alapján történnek, hanem azokra lenézően rámondható, hogy: „ez a mágia gyakorlása”.

Az Észak-Amerikában több helyen – vallásos és spirituális találkozók során, hagyományos gyógyító összejövetelék egymást kölcsönösen segítő résztvevői által, sokszor hipnózissal – végzett tevékenység és az euro-amerikai értelemben vett pszichoterápiás gyakorlat közös célja a gyógyítás. A folyamat és az eredmény azonban jelentős különbségeket mutat.²⁸ A leggyakrabban hangoztatott különbség, hogy a pszichoterápia egyén-központú, a hagyományosan egészséges gyógyítás pedig közösségre orientált.²⁹ „Az őslakosok gyógyulása azt követeli az egyéntől, hogy túllépje az egóját, semmint, hogy megerősítse – mint ahogy az a nyugati típusú lelki segélyezésben közvetlen cél.”³⁰

Az euro-amerikai pszichoterápiás gyakorlat jellegzetes diád-modell: hagyományosan a kezelt és a terapeuta közötti dialógus formájában megy végbe. A kimért-száraz, észszerű érvekre építő terapeuta az észak-amerikai őshonos kultúrákban nem jellemző, ott annál inkább tapasztalható a rituális szimbólumokat, mítoszokat, mozgást, énekeket használó, elragadtatásban lévő segítők részvétele a gyógyítási folyamatban. A gyógyulni vá-

gyó egyén környezetéhez tartozó, számára jelentős személyek az őslakosok harmóniát újraépítő gyakorlatai során a folyamatból nincsenek kizárva (mint az a személyiség tisztelete és a magánszféra sérthetlensége miatt másutt többnyire így van), hanem jelen vannak és részt is vesznek – hiszen az egyén gyógyulása a környezetében lévő diszharmónia feloldása nélkül az őslakosok számára elképzelhetetlen.³¹

„Lehetetlen megérteni az őslakosokat, ha az egyénre összpontosítunk, és nem vesszük figyelembe a közösségi kapcsolatrendszert. Bármennyire nagy tudású és érzékeny is az illető, nem lehet igazán őslakos a közösségének támogatása, sugalmazása, elmarasztalása és hatása nélkül, mely minden cselekedetére hatást gyakorol.”

A nyugati típusú gyógymód terapeuta-központú,³² az őslakosok gyógyulást célzó kísérletei során a gyógyító személye jóval kevésbé fontos, mint a közeg, amit animál – a segítő hatások java része nem tőle származik, ő a jelenlévő (csoportdinamikai, személyes és a gyógyulók által transzcendentálisnak értelmezett) erőket hozza működésbe. A nyugaton használt pszichoterápiás gyakorlat arra alapoz, hogy a beteg fel akarja tární legmélyebb

²⁸ A fehér típusú pszichiátriai gyakorlat és az őslakosok gyógyító gyakorlatai közötti paradigmaticus különbségekről lásd: Uo.

²⁹ Twigg, R. C. és Hengen, T. (2009): *Going back to the Roots: Using the Medicine Wheel in the Healing Process. First Peoples Child and Family Review*, 4. 1. sz., 14. Letöltés: <https://pdfs.semanticscholar.org/da35/8021fe600f2601e474d27cdbc59e3d51557.pdf> (2021. 01. 12.)

³⁰ McCormick, R. (1996): Culturally appropriate means and ends of counselling as described by the First Nations people in British Columbia. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 164. *Idézi: Twigg, R. C. (2009): Going back to the Roots: Using the Medicine Wheel in the Healing Process. First Peoples Child and Family Review*, 4. 1. sz., 14. Letöltés: <https://www.semanticscholar.org/paper/Going-Back-to-the-Roots%3A-Using-the-Medicine-Wheel-Twigg-Hengen/da358021fe600f2601e474d27cdbc59e3d51557>

³¹ Deer, F. (2006): Research Perspective in Indigenous Education: The Legitimacy of Indigenous Knowledge. *World Indigenous Nations Higher Education Consortium Journal*, 2. 4. Letöltés: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.500.7172&rep=rep1&type=pdf> (2021. 01. 12.)

³² A nyugati típusú csoportterápiás segítő modell is használja az egyén és környezete között fennálló dinamikus kapcsolatot, az euro-amerikai kultúrában leggyakrabban használt gyógymód mégis a terapeuta és a páciens közötti, négy szemközti beszélgetésre alapozó módszer.

titkait egy vadidegen – egy hivatását végző, számára ismeretlen személy – előtt, és észérvekkel meg akarja azokat vitatni vele. Az őslakos gyakorlat ezzel szemben érzelmileg fűtött, támogató, családias légkörű csoportokban való közös munka során segíti a gyógyulást, nem szabott időkeretben (mely a nyugati gyakorlatban általánosan alkalmanként legfőljebb egy óra), hanem hosszú – egész délutánokat-estéket betöltő, időkeretbe nem zárt együttlétek során. A szigorúan tudományos alapokra helyezett euro-amerikai pszichoterápiás gyógymód szekuláris, vagyis szellemi lények megtapasztalásának érzetét-észleletét a pszichotikus zavar jeleként értelmezi – számos őshonos gyógyító modellt azonban a (néha hallucinogén szerek hatásaként fellépő) látomásokat felsőbbrendű hatalmak kinyilatkoztatásaként feltételezi és azok morális megtartóerejére is épít a gyógyulás segítésének érdekében.³³ A nyugati típusú pszichoterápiás gyakorlat a beteg értelmi belátására építi a benne kialakítandó változás előmozdítását; az őslakos gyógyító praktikák elragadtatás-élményre, látomás-keresésre, felsőbbrendű lényekkel való kapcsolatfelvételre, szuggesztív élmények megtapasztalására alapoznak, amikor a megrekedt személyt teljességkereső útján segítőként kísérik. Az euro-amerikai pszichológiai-pszichiátriai kezelésben való részvétel társadalmi szempontból gyakran megbélyegző és kifejezetten gyógyító célú, az őslakosok gyakorlatai viszont épp annyira megelőző és növekedni segítő,

mint gyógyító jellegűek – a közösségben pedig a részvétel igen nagyra értékelt folyamat, hiszen célja a harmónia-kérés, mely az egész közösség társadalmi létmódjának az alapja. A modern nyugati pszichoterapeuta általában rugalmas, szabadon hagyó – igyekszik felszínre hozni a beteg saját narratív változatát, és a pácienssel együtt dolgozva, azt a kezelt számára legalábbis megfelelőnek ítélt élettörténetbe törekszik belesimítani. Az őslakos gyógyító, ezzel szemben, mintegy beágyazza a gyógyulni vágyó személyt – és annak történetét – egy előre megszabott elbeszélő rendszerbe, mely a felhasznált mítoszokban és rituális szimbólum-együttesben egészet alkot; az egyént ennek védelmező erejével akarja megtámogatni.³⁴ A nyugati típusú szemléletmódban egymástól feladattípusainak különbözősége alapján elválasztott szerepeket az őslakos gyógyító személyében egyesíti, és azokat a gyógyulást elősegítő gyakorlatai során kibontakoztatja és alkalmazza. Mint szellemgyógyító a gyógyulni vágyó szellemi egészségére összpontosít – az egyén és családja/közössége életmód-változásainak kialakítását készíti elő és kíséri figyelemmel, tanácsaival, és mint füvesember a gyógynövények jótékony hatásairól való tudásával segíti őt. Orvosságos ember voltában közösségi szertartások szervezője és irányítója; gyógyító is, aki érintéssel vagy az energia-mezőkre irányított beavatkozásaival segíti az érzelmi, fizikai vagy szellemi természetű változásokat előmozdítani; mint bába szülés előtt, közben és után életmódra

³³ A meszkalint (peyote) egyes észak-amerikai közösségek mint Meszkalin Atyát/Anyát értelmezik, aki „tudja, hogy jó vagy vagy rossz”, „tudja, hogy szívtál (dohányt) vagy ittál” – mivel mindentudó szellemi entitás, aki az egyénnel kapcsolatban áll, segíti a társadalmilag elfogadott értékek megerősítését. Bizonyos igen problémás (alkoholfüggőségtől, munkanélküliségtől sújtott) területeken még fehér antropológusok és szociális munkások szerint is ez tűnik az egyetlen lehetőségnek a katasztrófa további kibontakozásának megelőzésére. Ezzel kapcsolatban lásd a 27. lábjegyzetben jelölt forrást!

³⁴ Ezt a módszert – tanúságtétel formájában – több gyülekezet, például az Újjászületett Keresztények (Born Again Christians) is használják, mikor a beszélő saját életének múltbeli eseményeitől nyilvánosan elhatárolja magát (azt a narratíva síkján mintegy megsemmisítve), és egy szabott narratív struktúrára keresztül elkötelezi magát egy gyökeresen új változat mellett.

és étrendre való tanácsaival válik a másik hasznára; hallgatóként pedig egyszerűen meghallgatja a gyógyulni törekvőt. Senki nem birtokolja *e készségeket* egy személyben – a gyógyítás/gyógyulás többek közös munkáját feltételező gyakorlat.

A gyógyulás a megsebzett kapcsolatok újraépítéséből fakad. Amikor a rosszat elkövetik, az abból fakadó sérülés a kapcsolatok rendszerén végighullámszik, és az áldozatokon kívül a sérülés okozóját, mindannyiuk családját, kapcsolatait és közösségeit is érinti, tehát végeredményben az egész társadalomra hat. A kapcsolatok újraépítésének és az egyének gyógyításának az amerikai őslakosok által használt egyik formája a *helyreállító igazságszolgáltatás*.³⁵ Ez nem a múltra irányul, hanem egy olyan, a mostanitól különböző jövőt igyekszik felépíteni, mely a felek közti kölcsönös tiszteletre és egymás méltóságának elfogadására épít.³⁶ Elsődleges célja nem a személyes kapcsolatok újjáépítése – bár ez nem idegen tőle, és ezen keresztül valósul meg –, hanem a társadalmi kapcsolatok megjavítása; azon igyekszik, hogy olyan körülményeket teremtsen, melyek közepette minden fél értelmes, igazságos és békés együttélést valósíthat meg. Végso célja tehát: *a kapcsolati mezők újraépítése*.

Ezzel együtt, bár nem a múltra *irányul*, nem is negligálja azt: a helyreállító igazságszolgáltatás a múltban elkövetett harmoniarontás tényén kívül annak körülményeit és okait is *számba veszi*, s teszi ezt minél több érintett bevonásával – egyénekkal,

csoportokkal, közösségekkel, akik/amelyek sérülést szenvedtek és akik/amelyek érdeke a megbomlott egyensúly helyreállítása. Az őslakos közösségekben régóta alkalmazott közösségépítés folyamán a gyógyulást támogató felek találkozási lehetőséget teremtenek arra, hogy (kontextusba helyező és értelmező felkészítés után megszervezett találkozókon) megismerjék egymás narratíváit. A találkozók nem pusztán az áldozatokról szólnak, hiszen alapvető szerepük, hogy újraalkossák a közösséget, és a bajt okozónak lehetővé tegyék, hogy ő is hozzájáruljon ehhez. A hangsúly a megtorlás helyett az újjáépítésen, az elkülönítés helyett az újraegyesítésen van – a sértést okozó, a károsult, a közösség együttes javára.³⁷

A helyreállító igazságszolgáltatás a közösség tagjait egyenként is gyógyítani kívánja. Az egyén gyógyulása négy fázisban zajlik (egyéneknél nem feltétlenül a következő sorrendben). A fájdalmas vagy elfojtott emlékek fojtó öleléséből való szabadulás az érzelmi bilincselésével kezdődik – az egyén megérti, hogy valami fogva tartja gondolatait, blokkolja érzelmeit. A probléma tudatosítása utáni gyász állapotában az egyéneknél meghatározó saját őslakos kultúrájuk gyógyító erejének tudatosítása. Az új vagy megújított kapcsolatok építésének és az egészséges életmód kialakításának szakasza után a gyógyuló egyén gyakran szükségét érzi annak, hogy növekvő életerejét és érzelmi frissességét megossza családtagjaival, ismerőseivel. Néhányan – akik képesek megbocsátani

³⁵ Marshall, F. T. (1999): *Restorative justice: An Overview. A report by the Home Office Research Development and Statistics Directorate*. London. Letöltés: http://www.antoniasella.eu/restorative/Marshall_1999-b.pdf (2021. 01. 12.)

³⁶ Llewellyn, J. (2008): Bridging the Gap between Truth and Reconciliation: Restorative Justice and the Indian Residential Schools Truth and Reconciliation Commission. In: Castellano, M. B., Archibald, L., Degagné, M.: (2008): *From Truth to Reconciliation – Transforming the Legacy of Residential Schools (Aboriginal Healing Foundation Research Series)*. Aboriginal Healing Foundation, Ottawa, Onatrio. 185–201. Letöltés: https://digitalcommons.schulichlaw.dal.ca/scholarly_works/425/ (2021. 01. 12.)

³⁷ Németh Tibor (2016): Ítélokörök Kanadában. *Új Forrás*, 48. 4. sz., 25–31. Letöltés: http://epa.oszk.hu/00000/00016/00211/pdf/EPA00016_uj_forras_2016_04_025-031.pdf (2021. 01. 12.)

az őket megnyomorítóknak – ekkor élük át az igazi felszabadulást.³⁸

A közösségi gyógyulás – mindezzel szinkronban – ugyanúgy négy szakaszban bontakozik ki, mint az egyéni. Az elsőben a válság és kábultság-ernyedtség szakaszában van a közösség, az emberek legnagyobb része bomlasztó-romboló viselkedésformát mutat, a közösségben ez elfogadott magatartásforma. A jobb jövő lehetőségét egy a gyógyulás útján járó, egymást segítő egyénekből álló közösség mutatja föl. A második szakaszban a gyógyulási folyamat felgyorsul, a lelkesedés ragályos, a közösség-központú gyógyító gyakorlatok állandósulnak.

A harmadik fejlődési szakaszban azonban a fejlődés meglassul, a buzgalom elhal – a szervezők kiégtek. A korábban titokban tartott szenvedélyekre, bűnökre fény derül, az elégtelen infrastruktúra, a szűkös anyagi

források megakaszják a kibontakozást. Ahhoz, hogy a közösség valóban gyógyulni legyen képes, rendszerszerű támogatásra van szükség. Az utolsó szakasz, ahol egészséges emberek erőteljes közösségekben tevékenykednek, csak akkor elérhető, ha a csoportos gyógyítást a közösség fejlesztésének rendelik alá – ehhez oktatásfejlesztés, munkahelyteremtés, gazdasági talpra állás és megerősödés szükséges.³⁹

Az amerikai egyesült államokbeli őslakosoknak ahhoz, hogy a teljesség felé vezető úton járhassanak, ma gyógyulniuk kell. Ebben a helyreállító igazságszolgáltatás segíti közösségeiket. „Nemcsak azok vagyunk, akikkel a bentlakásos iskolákból kijöve lettünk. [...] Nagy befolyása volt ránk és továbbra is megbénít, de ha távolabbról nézzük, akkor [...] inkább feladat [...] arra, hogy erőt vegyünk magunkon.”⁴⁰

Naplemente Mahatma Gandhi sírjánál, Delhi, India

³⁸ Castellano, M. B.: A Holistic Approach to Reconciliation: Insights from Research of the Aboriginal Healing Foundation. In: Castellano, M. B., Archibald, L., Degagné, M.: (2008): *From Truth to Reconciliation – Transforming the Legacy of Residential Schools (Aboriginal Healing Foundation Research Series)*. Aboriginal Healing Foundation, Ottawa, Onatrio. 383–400. Letöltés: https://digitalcommons.schulichlaw.dal.ca/scholarly_works/425/ (2021. 01. 12.)

³⁹ Uo.

⁴⁰ A szerző személyes interjúja Faye Ahdemarral, Merrittben (BC, Kanada), 2011 márciusában.